

bedste mænd i Danmark. På samme vis skulle bispnen spørge domkapitlet til råds. Den middelalderlige opfattelse af skattebegrebet er også værd at fremhæve. Hørby påpeger, at hver enkelt afgift oprindeligt var knyttet til en ganske bestemt funktion og forpligtelse, men hertil bør føjes, at egentlige skatter skulle bevilges, hver gang de blev udskrevet. Fyrstemagten var ikke suveræn.

Et karakteristisk middelaldertræk er korporationerne. Hørby anfører, at de juridisk set er af romersk oprindelse, men det bemærkelsesværdige er deres talrighed og betydning: klostre, universiteter, domkapitler, gilder, lav, bykommuner. Og alle disse institutioner krævede af fyrsten deres privilegier. Afstanden til Byzans og endnu mere til Islam var stor, lavene i Byzans var statslige organisationer, og i de islamiske lande fandtes i byerne kun øvrighedens bureaukrati.

Et centralt middelaldertræk turde være kritikken af magten, kravet om frihed og om gensidighed i forholdet mellem hersker og folk, oprøret, og dermed det konstante arbejde med at legitimere magten.

Det er godt, at Hørby har skrevet sin bog om Europas rødder i den kristne middelalder. Det er ikke ualmindeligt, at middelalderhistorikere negligerer kristendommen og blot interesserer sig for kirken som institution. Bogen er derfor væsentlig. Men det er i mine øjne en mangel, at den ikke behandler det krigerske feudalsamfund og ikke nærmere diskuterer forholdet mellem herskeren og de individer og grupper, han herskede over.

Erik Ulsig

KNUD J.V. JESPERSEN: Stat og nation. Det europæiske hus 4, red. Søren Mørch. København. Gyldendal 1991. 324 s. ill. Seriens enkelte bind kan nu købes særskilt for kr. 250.

»Stat og nation« synes ikke at være nogen særlig velvalgt undertitel til docent Knud J.V. Jespersens bind 4 i Gyldendals serie »Det europæiske hus«. Overskriften til bogens første hovedafsnit leder straks læseren bedre på vej: »Ideen om Europa«; og på side 29 siges det rent ud, at »dette bind drejer sig med andre ord først og fremmest om udviklingen af Europa som idé og denne udviklings praktiske udslag og virkninger.« Definitionen stammer fra andet hovedafsnit, »En forståelsesramme«, hvor forfatteren gør rede for bogens sigte. Sammesteds skitseres en overordnet ramme for fremstillingen, der rækker fra middelalderens slutning til Det tyske Kejserriges grundlæggelse 1871. Bogen udmærker

sig ved en forbilledlig klarhed, stram komposition og et levende, alment tilgængeligt sprog. I afvekslende analytiske og deskriptive afsnit gøres rede for udviklingen, der ses »som en række store opbrud, der efterfulgtes af mere statiske og stabile perioder« (s. 34). Perioden fra ca. 1500 til ca. 1650 ses som middelalderens sammenbrud og rationalismens fødselsveer. Reformation og renæssance skildres som store intellektuelle opbrud, der imidlertid efterlod mange løse ender. Disse løse ender blev først knyttet sammen igen under oplysningstidens nye ligevægt omkring 1700, hvor herskere og filosoffer var knyttet sammen i et »politisk-intellektuelt kompleks« (s. 166). Efter 1750 var rationalismen dog »en truet verdensorden« (s. 191 ff.), som den franske revolution og napoleonskrigene gjorde ende på. Det lykkedes dog Wienerkongressen næsten at slette sporene efter den franske revolution, og med romantikkens forestilling om den besjælede natur »vendte Gud atter tilbage til europæisk bevidsthedsliv efter i det meste af 1700-tallet at have været trængt helt ud« (s. 264). Det afsluttende afsnit om Tysklands samling viser dog, at det var stilhed før stormen. Undervejs er der også blevet plads til et afsnit om »Danmark og revolutionen« (s. 235ff.), dvs. om hvorfor det dansk-norske dobbeltmonarki ikke oplevede en revolution som den franske.

I overensstemmelse med bogens sigte inddrages »materielle levevilkår og politiske tildragelser [...] kun i den udstrækning, de er nødvendige for at forstå den europæiske identitetsudvikling« (s. 29). For den, der kender lidt til K.J.V. Jespersens øvrige videnskabelige produktion, kommer det næppe som en overraskelse, at den militære revolution og de deraf afledte fænomener, adelens identitetskrise og statsmagtens vækst, spiller en afgørende rolle som forklaringsmodel. Socio-økonomiske og teknologiske forhold optager derimod begrænset plads.

De talrige illustrationer i sort/hvid er velvalgte, men på de mange kort er de forskellige flader kun differentieret ved hjælp af gråtoner. Det gør det i flere tilfælde svært at skelne dem fra hinanden (f.eks. s. 125: 5 gråtoner, s. 288: 6 gråtoner). Her ville den gammeldags teknik med forskellige former for skravering nok være at foretrække. En kortfattet litteraturliste og et register afslutter bindet.

Der er også et par fejl: Side 124 anvendes i forbindelse med den westfalske fred 1648 betegnelsen Vatikanstaten (oprettet 1929) i stedet for det korrekte Pavestaten eller Kirkestaten. Side 218 fortælles, at Frankrig som følge af sit engagement i den amerikanske frihedskrig 1776-83 tabte det canadiske kolonirige. Disse besiddelser gik imidlertid tabt tyve år før som en følge af den fransk-britiske kolonikrigs (1754/55-63) sammenfiltring med Syvårskrigen.

Forfatterens stil er som antydnet behagelig fri for fagjargon og ikke

sjældent præget af en stille humor som f.eks. i overskriften: »Marx og Engels: Nationalstatens forkæmpere« (s. 298). Netop på baggrund af det valgte sproglige niveau burde Beldenaks berømte diktum om »ved den hellige ble, at ville dø som en vældig biskop i Fandens navn« (s. 41) ikke stå ukommenteret (ble = ligklæde, jvf. Kalkar I, 216).

I betragtning af at bogens formål er »at identificere den fælles idé- og begrebsverden, som gjorde det muligt for europæerne at definere sig i forhold til hinanden og ikke mindst i forhold til fremmedartede kulturer« (s. 29), lever den ikke helt op til sit mål. Der nævnes godt nok visse hovedtræk såsom en dynamisk, antropologisk menneskeopfattelse, verdslighed, frihed og fantasifyldt foretagsomhed samt troen på fornuften, men det forbliver på et meget overordnet og abstrakt plan. Hvis det skal forstås på den måde, at den nysgerrige læser bare kan slå efter i seriens bind 1 af Søren Mørch med undertitlen »Civilisationen«, så burde der være en udtrykkelig henvisning.

Selvom en bog, der indenfor snævre grænser har sat sig de mål, K.J.V. Jespersen har sat sig, kun i begrænset grad kan nuancere og problematisere, skal der afslutningsvis peges på et par punkter, der har forekommet anmelderen problematiske selv under skyldig hensyntagen til den valgte populariserende form.

Ifølge K.J.V. Jespersen er det først i den af ham skildrede periode, at »Europa får mening« som ét symptom blandt mange »på et af de største bevidsthedsskred i Europas historie, nemlig sækulariseringen, verdsliggørelsen af den europæiske begrebsverden med alle de følger det siden fik« (s. 20). Dette bevidsthedsskred ledte til oplysningstidens forståelse af Europa som et verdsligt, politisk-kulturelt fælleskab. Og herom skriver Jespersen: »Denne hårdt tilkæmpede europaforståelse har været dominerende lige siden. Den har stadig i vid udstrækning gyldighed« (s. 25). Dermed bliver bogens egentlige fikspunkt oplysningstiden, som de øvrige dele relateres til. Det er derfor særdeles velvalgt, når et billede af den aldrende Voltaire pryder omslaget.

Denne fokusering på én bestemt europæisk tradition har til følge, at Europas øvrige kulturelle traditioner underbelyses eller brutalt indordnes i den rationalistiske traditions egen begrebsramme. Således skildres kristendommen som faldende fra hinanden i 1500-tallet og så godt som overvundet i 1700-tallet. De folkelige vækkelser i 1800-tallet kommer da til at stå som løsrevne, anakronistiske udløbere af romantikken. Man kunne imidlertid også hævde, at Europas religiøse (kristne) arv ikke blot kan anskues som rester af et overvundet stadium, men som et konstituerende element ved den europæiske kultur på linje med arven fra antikken og oplysningstiden. Man kunne kort sagt spørge, om foku-

seringen på Europa-begrebet ikke har ført til en underbelysning af den mere mangfoldige europæiske kultur*arv*, som vel i lige så høj grad hører til den »fælles idé- og begrebsverden«, K.J.V. Jespersen har sat sig for at identificere.

Disse bemærkninger skal dog ikke fordunkle, at K.J.V. Jespersen har skrevet et veloplagt og inspirerende essay om de kræfter og udviklingslinjer, der skabte det moderne Europa-begreb, som størstedelen af den danske offentlighed trods alle reservationer overfor EU kan genkende og identificere sig med.

Sebastian Olden-Jørgensen

WILHELM VON ROSEN: Månens Kulør. Studier i dansk bøssehistorie 1628 – 1912. bd. 1-2. Kbh., Rhodos 1993. 872 s., ill.

Afhandlingens titel røber kun for de indviede, hvad den drejer sig om, og undertitlen må, efter forfatterens egen opfattelse, være direkte misvisende, fordi der i perioden 1628-1912 ikke fandtes mænd, der blev betegnet som – eller som kaldte sig selv – bøsser.¹

Afhandlingen er et bidrag til den almindelige historie, på samme måde som anden »bindestregshistorie«. Dens værdi som forskning afhænger af, hvad den yder til forståelse af fortidens mennesker, deres samfund, deres måde at tænke på og deres liv.

Når jeg i det følgende kommer ind på nogle punkter i afhandlingen, der kan diskuteres – eller for at sige det skarpere – hvor forfatteren efter min mening tager fejl, så skal det ikke opfattes som et forsøg på at frakende afhandlingen videnskabelig værdi. Den historiske videnskab er diskuterende. Var der ikke noget at diskutere i afhandlingen, kunne det være, fordi den ikke indeholdt andet end trivialiteter.

Emnet for afhandlingen kan gøre det vanskeligt at undgå nogle misforståelser. Historievidenskaben har ikke sit eget kliniske fagsprog – og det er godt sådan. Men den normale sagprosa om afhandlingens emne er enten ret klinisk, eller den kan give anledning til mistanke om diskrimination eller om en vis vulgaritet. Skulle det ske, er det ikke tilsigtet.

Jeg forudskikker en sådan bemærkning, også fordi forfatteren selv

¹ Anmeldelsen er - med nødvendige stilistiske rettelser - identisk med manuskriptet til min opposition ved disputatshandlingen den 17.dec.1993 ved Københavns Universitet.